

УДК 811.161.3'28:39(476.2)*М.І.Талстой

**ПАЛЕССЕ Ў НАВУКОВЫХ ПРАЦАХ АКАДЭМІКА М. І. ТАЛСТОГА
І ЯГО ПАСЛЯДОЎНІКАЎ**

В.В. Шур,

прафесар, доктар філалагічных навук
г. Мазыр, Рэспубліка Беларусь
E-mail: kovsharolga@tut.by

Артыкул прысвечаны разгляду ролі акадэміка М. І. Талстога і вучоных створанай ім маскоўскай міфалагічнай школы ў вывучэнні Палесся як унікальнага старажытнага рэгіёна, на тэрыторыі якога захаваліся шматлікія сведчанні архаічнай духоўнай культуры славян, зроблены сціслы каментарый асноўных прац лінгвістаў, прысвечаных розным праблемам у вывучэнні Палесся.

Ключавыя словы: этнагенез, прарадзіма, этнас, славянскія мовы, славянскія народы, фальклор, лексіка, архаічная зона (тэрыторыя), духоўная культура.

**POLESIE IN THE SCIENTIFIC WORKS OF ACADEMICIAN M. I. TOLSTOY
AND HIS FOLLOWERS**

V. Shur,

Professor, Doctor of Philology
Mozyr, Republic of Belarus
E-mail: kovsharolga@tut.by

The article deals with the role of academician N.I. Tolstoy and linguists of the Moscow mythological research school, which he created, in the study of Polesie as a unique ancient region, which has preserved many testimonies of

archaic spiritual culture of the Slavs, the author gives a brief commentary on main linguistic works, that are devoted to various problems of Palessie study.

Key words: ethnogenesis, ancestral home, ethnos, Slavic languages, Slavic peoples, folklore, vocabulary, archaic zone (territory), spiritual culture.

Уводзіны

Роля Палесся ў этнагенезе ўсходніх славян, асабліва на падставе лінгвістычных, фальклорна-этнаграфічных і археалагічных фактаў, як пераканальна прасочана ў грунтоўных працах акадэміка М. І. Талстога, вызначальная і надзвычай важная. Гэты рэгіён, як сведчаць даследчыкі, з’яўляецца часткай былой славянскай прарадзімы: Палессе ў розных аспектах матэрыяльнай і духоўнай культуры выдзяляецца значнай устойлівасцю і аўтахтоннасцю насельніцтва, спецыфічнымі ландшафтнымі паказчыкамі, яго месцам на сумежжы трох усходнеславянскіх народаў, а таксама яго блізкасцю да старажытнага дзяржаўнага і культурнага цэнтра ўсходніх славян Кіева.

Мэта артыкула – паказаць вызначальную ролю акадэміка М. І. Талстога як ініцыятара і пачынальніка ў 60–80-я гады XX ст. комплекснага даследавання Палесся.

Для дасягнення мэты былі пастаўлены наступныя **задачы**:

– выявіць і прасачыць далейшае вывучэнне і развіццё асноўных напрамкаў, прапанаваных М. І. Талстым, у даследаванні набыткаў матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся з канца XX ст.– пачатку XXI ст.;

– сцісла ахарактарызаваць асноўныя набыткі (манаграфіі, слоўнікі артыкулы і інш.), прысвечаныя комплекснаму вывучэнню матэрыяльнай і духоўнай культуры Палесся.

Метады і матэрыял даследавання

Метадалагічнай асновай даследавання з’яўляюцца апісальны, супастаўляльны метады з выкарыстаннем прыёмаў навуковай інтэрпрэтацыі і абагульнення; асноўны матэрыял даследавання – манаграфіі даследчыкаў Палесся, слоўнікі, тэксты мастацкіх і навукова-краязнаўчых прац, кнігі-хронікі “Памяць”.

Вынікі і іх абмеркаванне

Прыпяцкае Палессе ў наш час разглядаецца як унікальны рэгіён, які акумуляваў у сабе рысы не толькі ўсходніх славян, але і элементы духоўнай і матэрыяльнай спадчыны іншых этнасаў – польскага, яўрэйскага, нямецкага, татарскага і інш. У гэтай сувязі прывядзем некаторыя выказванні вучоных аб гэтым рэгіёне. “Прыпяцкае Палессе можа служыць аб’ектам даследавання з двух пунктаў гледжання – “як узорная зона архаічных дыялектаў і як тэрыторыя, на якой адбывалася старажытная міграцыя славян”. Па-першае, яно можа разглядацца як “доследны палігон” накіраванага Закарпацця або Пскоўшчыны, а суадносіны яго гаворак можна ўявіць як тыпалагічную мадэль любой архаічнай зоны. Па-другое, Палессе з’яўляецца ўнікальным, паколькі цяпер ні ў кога са славістаў не выклікае сумнення тое, што на гэтай тэрыторыі пралягалі шляхі першага масавага перасялення славян (В. Мартынаў). На думку даследчыкаў-археолагаў, Сярэдняе Падняпроўе – эпіцэнтр цяперашняга Мазырска-Прыпяцкага рэгіёна – з’яўляецца “калыскай славян” пачатку першага тысячагоддзя нашай эры. Увесь перыяд ранняга сярэднявечча тут адбываліся інтэнсіўныя славяна-іншакультурныя ўзаемакантакты і ўзаемаўплывы. А з IX ст. гэтыя землі сталі транзітнымі тэрыторыямі на шляхах “з *варагаў у грэкі*”, вядомымі як заходнедзвінскі, дзяпроўскі, прыпяцкі. Гэта быў перыяд моцнага культурнага ўплыву скандынаўскіх вікінгаў на аўтахтоннае насельніцтва, калі і ўзнік старажытны цэнтр краю – Тураўскае княства... Усё адзначанае дало права ініцыятару стварэння “*Палескага этналінгвістычнага атласа*” акадэміку М. І. Талстому назваць гэты рэгіён “*ідэальным палігонам, запаведнікам для даследчыкаў старажытнаславянскай эпохі*”. Такім чынам, Мазыршчына, Усходняе Палессе “поўнаасцю або часткова, разглядаюцца як кампанент славянскай прарадзімы і нават як сама прарадзіма, або як рэгіён, які непасрэдна або блізка да яго прымыкаючы, што робіць этнагенетычны план палескіх даследаванняў вельмі

карысным для славістыкі ў цэлым” [1, с. 6]. М. І. Талстой наогул вызначаў гэты рэгіён як аналаг славянскага этнамоўнага/этнакультурнага прастану. Гіпотэзу аб тым, што Беларусь і асабліва Палессе – сакральны цэнтр Еўропы развівае ў сваёй манаграфіі “Беларуская класічная літаратурная традыцыя і міфалогія” (Мінск, 2001) культуралаг Таццяна Шамякіна. У прыватнасці, з існуючымі класічнымі палажэннямі аб прарадзіме славян яна сцвярджае, што ў далёкія часы тэрыторыя Беларусі была адным з сакральных цэнтраў Еўропы. Доказам з’яўляецца нашае своеасаблівае геаграфічнае становішча, наяўнасць надзвычай разгалінаванай рачной сеткі, прычым рэкі цякуць у супрацьлеглыя бакі, што дазваляе па гэтых блакітных гасцінцах лёгка перамяшчацца ў розныя краіны свету. У сваю чаргу так жа лёгка прыплывалі і да нас. Усё гэта не магло не нарадзіць ідэю сакральнасці тэрыторыі, паколькі яна цэнтральная: як бы на ростанях дарог, бо рэчкі ў старажытнасці – найлепшыя шляхі-дарогі (Роднае слова, 2008, № 5, с. 88).

Спецыфіка палескай тэрыторыі заключаецца і ў тым, што яе цэнтральнае месцазнаходжанне на мяжы ўсходнеславянскіх этнасаў і ўсходне-заходнім славянскім памежжы абумовіла асабліва інтэнсіўныя міжэтнічныя ўзаема сувязі і ўзаемаўплывы. Выключная актуальнасць вывучэння і захавання агульнапрызнанай унікальнай культурнай спадчыны Палесся зафіксавана асобнай пастановай Генеральнай Асамблеі ЮНЕСКА ў 2002 годзе.

Вывучэнне Палесся, як прасочана, пачалося яшчэ ў XIX ст. – першай палове XX ст. Гэта этналагічныя, этнаграфічныя і фальклорна-лінгвістычныя працы Д. Булгакоўскага, М. Стрыйкоўскага, А. Кіркора, Я. Снядэцкага, К. Кантрыма, П. Чубінскага, П. Шпілеўскага, Ё. Абрэмскага, М. Доўнар-Запольскага, П. Бузукі, У. Завітневіча, К. Машыньскага, Ч. Пяткевіча, М. Улашчыка, А. Крукоўскага і інш. У 60-ых гадах XX ст. па ініцыятыве акадэміка М. І. Талстога вучонымі Расіі, Беларусі, Украіны было ажыццёўлена шырокамаштабнае, комплекснае даследаванне мовы і духоўнай культуры насельніцтва гэтага рэгіёна, праведзена некалькі навуковых канферэнцый, выдадзены значныя абагульняльныя працы – манаграфіі, дысертацыйныя даследаванні, слоўнікі. Назавём некаторыя, самыя значныя, пераважна лінгвістычныя: “Лексика Полесья” (М., 1968), “Полесье (лингвистика, археология, топонимика)” (М., 1968), “Лексика Полесья ў прасторы і часе” (Мн., 1971), “Полесский этнолингвистический сборник. Материалы и исследования” (М., 1983), “Полесье и этногенез славян. Предварительные материалы и тезисы конференции” (М., 1983), выдадзены значныя лексікаграфічныя працы: “Тураўскі слоўнік” у пяці тамах, “Матэрыялы да дыялектнага слоўніка Гомельшчыны”, апублікаваныя ў зборніках “Беларуская мова”, “Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Гомельская вобласць” пад рэд. В. П. Лемцюговай, “Палескі слоўнік: Лельчыцкі раён” А. К. Малюка, І. М. Кучука (Мазыр, 2000), В. А. Лякіна “Фаміліі Калинового края” (Мозырь, 2008) і “Калиновый край в именах и названиях” (Минск, 2016), слоўнік Г. А. Івановай “Микропонимия Мозырского Полесья” (Мозырь, 2007), “Дыялектны слоўнік Брэстчыны” (Мн., 1989), манаграфія Н. А. Багамольнікавай “Гідронімы басейна ракі Прыпяць” (Гомель, 2004), слоўнік Н. А. Багамольнікавай і А. А. Станкевіч “Айканімія Гомельшчыны” (Гомель, 2003) атлас-слоўнік “Лексика гаворак Беларускага Прыпяцкага Палесся” (Мн., 2008), працы А. Ф. Рогалева “Географические названия в калейдоскопе времен” (Гомель, 2008), “От Гомеюка до Гомеля: городская старина в фактах, именах, лицах” (Гомель, 1993), “Матэрыялы до лексичного атласу ўкраінскай мовы (Правобережне Полісся)” М. В. Ніканчука, “Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны” Т. С. Янковай (Мн., 1982), перавыдадзеная і перакладзеная з польскай мовы на беларускую манаграфія Ч. Пяткевіча “Рэчыцкае Палессе” (Мінск, 2004), унікальная комплексная праца “Хроніка Убарцкага Палесся” (аўтар-укладальнік А. Антагулаў) (Мінск, 2001), апублікаваны шматлікія артыкулы і манаграфіі А. Крывіцкага, А. Рогалева, І. Штэйнера, Г. Цыхуна, А. Станкевіч, Ф. Клімчука, мясцовых краяведаў У. Лякіна, А. Бабра, М. Капача з Мазыра і інш.

Адметнасць, унікальнасць Палесся засведчана ў значнай колькасці навукова-папулярных кніг, нарысаў, артыкулаў, аўтарамі якіх з'яўляюцца П. Шпілеўскі, А. Рогалеў, У. Караткевіч, Ю. Лабынцаў, В. Вольскі, Я. Пархута, У. Ліпскі, А. Бароўскі, Н. Канопліч, У. Лякін і інш.

Асабліва багатыя на ўнікальныя факты з духоўнай і матэрыяльнай культуры Палесся гісторыка-дакументальныя хронікі “Памяць”, прысвечаныя ўсім адміністрацыйным рэгіёнам Палесся, а ўсяго апублікавана 146 тамоў, дзе на падставе архіўных дакументаў, біяграфічных нарысаў, матэрыялаў музеяў, успамінаў удзельнікаў раскрываецца гісторыя канкрэтных падзей, падрабязна прыводзяцца забытыя і зусім невядомыя факты з гісторыі канкрэтных рэгіёнаў, паслядоўна падаюцца фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы, імёны, прозвішчы, тапаніміка канкрэтных рэгіонаў і інш.

Сістэматычнае комплекснае лінгвістычнае вывучэнне Палесся пачалося ў 1962 г., калі па ініцыятыве М. І. Талстога “Інстытут славяназнаўства і балканістыкі АН СССР” сумесна з “Інстытутам мовазнаўства АН БССР” арганізавалі серыю экспедыцый, вынікам якіх з’явіліся публікацыі зборнікаў, якія атрымалі шырокае міжнароднае прызнанне: “Полесье” (М., 1968), “Лексика Полесья” (М., 1968), “Лексика Палесся ў прасторы і часе” (Мінск, 1971). Наступны этап вывучэння мовы і традыцыйнай культуры Палесся пачаўся ў 1970-ыя гады. Пад кіраўніцтвам М. І. Талстога штогод праводзіліся комплексныя экспедыцыі, задачай якіх быў збор лексічных і фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў для стварэння Палескага этналінгвістычнага атласа і Слоўніка славянскіх народных старажытнасцей. Вынікі палескіх даследаванняў неаднаразова дакладваліся на пасяджэннях, навуковых канферэнцыях і сімпозіумаў у СССР і за мяжой. Першая этналінгвістычная экспедыцыя праводзілася летам 1974 г. і мела разведачны характар. Былі абраны два пункты: адзін ва ўсходнім Палессі, у сяле Стадолічы, другі – у заходнім – у в. Спорава Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Палявыя матэрыялы, сабраныя летам 1974 г., палажылі пачатак Палескаму архіву, які захоўваецца ў сектары этналінгвістыкі і фальклору Інстытута славяназнаўства і балканістыкі. Яго матэрыялы штогод папаўняюцца не толькі вучонымі-даследчыкамі, а і аматарамі-краязнаўцамі з Беларусі, Украіны, Расіі.

У часы экспедыцый працаваў семінар, у якім былі прачытана нямала наватарскіх, навуковых дакладаў з выкарыстаннем канкрэтных мясцовых матэрыялаў, напрыклад, *М. І. Талстога* – аб фанетыцы палескіх гаворак; *Ю. І. Смірнова* – аб славянскіх этнічных сюжэтах; *Ф. Д. Клімчука* – аб архаічных старажытнасцях заходняга Палесся; *В. М. Макіенкі* – аб славянскай фразеалогіі; *З.В. Рубцовай* – аб сучасным стане тапанімічнай навукі; *Н. Г. Уладзімірскаяй* – аб звычаях і павер’ях, звязаных з ткацтвам; *В. М. Ісаенка* – аб ранніх археалагічных помніках Палесся і інш.

У 1974 г. у вёсцы Стадолічы пад кіраўніцтвам М. І. Талстога працавалі вядомыя вучоныя, аспіранты, студэнты з Масквы, Ленінграда, Мінска, Жытоміра, Нежына, Мазыра. М. І. Талстой, які неаднаразова бываў у розных паселішчах Палесся, лічыў фальклорныя матэрыялы са Стадолічаў самымі ўнікальнымі. Яны, як ён пераконваў, пацвярджаліся шматлікімі зніклымі ў іншых раёнах Славіі фактамі, што Мазыршчына, Усходняе Палессе “поўнасцю або часткова, разглядаюцца як кампанент славянскай прарадзімы і нават як сама прарадзіма, або як рэгіён, які непасрэдна або блізка до яго прымыкаючы, што робіць этнагенетычны план палескіх даследаванняў вельмі карысным для славістыкі ў цэлым” [1, с. 6]. Ад часоў Я. Карскага, М. Доўнар-Запольскага даследчыкамі розных галін навукі сцвярджаецца, што самы разнастайны фальклор Мазырскага Палесся не спазнаў неславянскіх знешніх уплываў і з’яўляецца эталонам для аднаўлення агульнаславянскага фальклорнага фонду (М. І. Талстой, П. Шпілеўскі, Ч. Пяткевіч, К. Машынскі і інш.). Унікальныя запісы мясцовага фальклору, запісанага ад жыхароў Стадоліч, змешчаны ў працах – артыкулах, манаграфіях, дакладах – М. І. Талстога, С. М. Талстой, Ю. І. Смірнова, Ф. Д. Клімчука) напрыклад, у манаграфіі “Славянский и балканский фольклор” (М., 1981);

“Заметки по славянскому язычеству”; “Русский фольклор”, “Поэтика русского фольклора” (Л., 1981), “Материалы к Полесскому этнолингвистическому атласу” // Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования (М., 1983. – С. 129–150).

М. І. Талстой і С. М. Талстая падрабязна даследавалі старажытныя павер’і, абрады, магічныя дзеянні, якія былі ўласцівы ў мінулым многім славянскім рэгіёнам і народам, але да нашага часу, як сведчаць шматлікія матэрыялы, такія рэліктавыя з’явы захаваліся пераважна толькі на Мазырскім Палессі. Так, у артыкуле “Заметкі па славянскім язычніцтве: Выкліканне дажджу каля калодзежа” гэтыя даследчыкі на матэрыялах сяла Стадолічы з каментарыямі і спасылкамі на іншыя славянскія рэгіёны апісалі падрабязна, як у мінулым у славян выконваліся розныя магічныя дзеянні, каб спыніць летнюю спёку, калі доўга была невыносная жара, людзі спрабавалі сваім спосабам выклікаць дождж. Для выкліку гэтай атмасфернай з’явы ля калодзежа выконваліся наступныя магічныя дзеянствы: у калодзеж сыпалі пасвечаны ў царкве мак, ля калодзежа развешвалі звычайныя рушнікі, вадку ў калодзежы боўталі палкамі і крукамі і “галасілі па Макару” (ёсць такая доўгая палеская песня). На думку шматлікіх мясцовых інфарматараў, такі спосаб выклікання дажджу ў засуху “галасіць па Макару” даволі эфектыўны, яго маглі выконваць не ўсе, а толькі адзінкавыя, надзеленыя божым дарам, асобы. Зафіксаваны ў Стадолічах гэты ўсходнепалескі абрад, як лічаць вучоныя, даволі архаічны. Да яго адметнасцей, якія, безумоўна, заслугоўваюць увагі не толькі лінгвістаў і этнографію, адносяцца: 1) уяўленні носьбітаў аб звязнасці (узаемасувязі) усіх водных стыхій; 2) ахвярапрынашэнне (крыніцы, калодзежу) макавых зёрнаў; 3) прадзенне і тканне (за адзін дзень) “абыдзеннага” рушніка; 4) рытуальны акт біцця (калечэння) вадку ў калодзежы (крыніцы); 5) сувязь дажджу з міфалагічным тапельцам (Макаркам); 6) драматычнае дзеянства – выхад з вадку міфалагічнага Макаракі (гл. больш падрабязна: “Поэтика русского фольклора” Ленинград: Наука, 1981. – С. 87–98). Апрача гэтага матэрыялу, М. Талстой і С. Талстая ў серыі “Заметки по славянскому язычеству” падрыхтавалі наступныя публікацыі з багатым выкарыстаннем матэрыялаў, засведчаных у Стадолічах: “Вызывание дождя в Полесье”, “Первый гром в Полесье”, “Защита от града в Полесье” і інш. Спасылкі на гэтыя і іншыя працы, падрыхтаваныя пераважна на матэрыялах са Стадолічаў, можна выявіць у працах даследчыкаў матэрыяльнай і духоўнай культуры многіх славянскіх народаў. Такім чынам, фальклор Стадоліч стаў свайго роду ўзорам, на які спасылаюцца пры правядзенні пэўных параўнанняў, паралеляў, тапалогій з іншымі славянскімі рэгіёнамі.

Падхопленыя наватарскія ідэі і шматаспектныя задумкі акадэміка М. І. Талстога ў комплексным вывучэнні Палесся ў 60–90-я гады ХХ ст. сталі сапраўдным гісторыка-лінгвістычным бумам у навуковых колах значнай часткі лінгвістаў, гісторыкаў, этнографію, краязнаўцаў не толькі Беларусі. Асабліва актывізаваліся ў гэтым напрамку калектывы гуманітарных кафедраў ГДУ імя Ф. Скарыны. Найбольш вызначыліся на цэлыя дзесяцігоддзі ў абраных праблема па вывучэнні Палесся калектывы кафедраў філалагічнага і гістарычнага факультэтаў гэтай установы, апублікаваўшы шматлікія артыкулы, манаграфіі, абараніўшы дысертацыйныя даследаванні, правёўшы паспяхова міжнародныя навуковыя канферэнцыі, далучаючы да вывучэння Палесся вучоных іншых навуковых цэнтраў. Напрыклад, “Традиционная культура Полесья и современный мир” (Гомель, 2012), “Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходнага Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час” (Гомель, 2009), “Славянская фразеология в синхронии и диахронии” (Гомель, 2014), “Літаратурнае Палессе ў постацях і лёсах” (Мазыр, 2005).

Асабліва вызначыліся творчыя калектывы пад кіраўніцтвам дактараў навук У. В. Анічэнкі, Р. М. Казловай, У. І. Коваля, А. А. Станкевіч, В. А. Ляшчынскай, А. Ф. Роголева, І. Ф. Штейнера, В. С. Новак і інш. Так, прафесар У. І. Коваль, атрымаўшы яшчэ ў студэнцкія гады, вызначальныя, фактычна прарочыя, як аказалася потым, рэкамендацыі, парады М. І. Талстога на доўгія гады стаў асноўным і вядомым даследчыкам агульна-

славянскай міфалогіі, фразеалогіі, лексікалогіі, лексікаграфіі. Дарэчы, зыходнымі данымі ў яго працах паслядоўна заўсёды былі палескія матэрыялы, якія шырока прадстаўлены і пададзены ў яго грунтоўных манаграфіях, вучэбных дапаможніках, дакладах на міжнародных з'ездах славістаў у Польшчы, Славеніі, Македоніі, сталіцах Мінску, Белградзе. Назавем некаторыя яго манаграфіі, праблемныя і актуальныя на доўгія гады: “Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение” (Гомель, 1998), “Фразеология народной духовной культуры: состав, семантика, происхождение” (Мінск, 2011), “Текст и язык: поиски истоков” (Мінск, 2012), “Язычество в языке и тексте” (Гомель, 2021), “Мифологические верования восточных славян” (Гомель, 2016), “Народная духоўная культура Брагіншчыны” (Гомель, 2007, у суаўтарстве з В. Новак) і інш. Усяго каля 20 манаграфій, слоўнікаў, падручнікаў.

Дарэчы тут адзначыць, што асобныя рэгіёны Палесся ўнікальныя для даследчыкаў і аматараў-краяведаў па некалькіх прычынах: напрыклад, Лельчыцкі раён аддалены ад значных камунікацый, у мінулыя гады быў недаступным з-за непраходных балот, шматлікіх вадаёмаў – рэчак, азёр, першабытных некранутых лясоў, што ў значнай меры садзейнічала захаванню многіх старажытных адметнасцей, пра што вельмі падрабязна паведамляецца ў арыгінальнай “Хроніцы Убарцкага Палесся” (аўтар-укладальнік А. І. Антагулаў. – Мінск, 2001. – 496 с.). Гэта кніга – унікальны збор археалагічных, географічных, тапанімічных, лінгвістычных, этнаграфічных і іншых звестак пра адметны куток Мазырскага Палесся. У храналагічнай паслядоўнасці выкладзены найважнейшыя факты і падзеі гісторыі краю. У дахрысціянскія часы тут сутыкаліся ўладанні драўлян і дрыгавічоў. Дрыгавічы, як вядома, сяліліся сярод лясоў і балот, адсюль і назва гэтага славянскага племя, ад слова дрыгва – балота. А. Рогалеў у артыкуле “Загадка дрыгавічоў” ставіць пад сумненне правільнасць тлумачэння гэтага этноніма ад слова *дрыгва*. На яго думку, этнонім адзначаецца ў пісьмовых крыніцах і на іншых славянскіх землях, прычым у некалькі змененым гукавым варыянце. Візантыйскія крыніцы XII ст. упамінаюць племя славян-драгавітаў, ці драгавітаў на Балканскім паўвостраве. Племя дрыгавічоў мелася і сярод палабскіх славян. Такім чынам, як лічыць А. Рогалеў, супастаўленне наймення надпрыпяцкіх дрыгавічоў са словам *дрыгва* на знешнім падабенстве адбылося ўжо ў новы час, і, як ён перакананы, было штучным. Магчыма, тэрыторыя гэтага аб'яднання знаходзілася дзесьці паблізу дунайскай прарадзімы славян, з якой разыходзіліся, як апавядае “Повесть временных лет”, розныя славянскія плямёны [2, с. 13]. Ёсць таксама меркаванне, што этнонім *драгавічы* паходзіць ад славянскага ўласнага імя *Дрыгавіт*, як *радзімічы* ад *Радзіма*, *вяцічы* ад уласнага імя *Вятка*. У розных старажытных тэкстах гэты этнонім засведчаны ў некалькіх варыянтах: *другвіты*, *драгавіты*, *дрогавіты* (М. Ермаловіч). Цэнтрам дрыгавічоў быў Тураў (980 г.), ад якога да сучасных Лельчыц усяго 60 км. На паўднёвы ўсход таксама на адлегласці не больш 60 км. знаходзіўся другі значны цэнтр славян *Оўруч* (у старажытнасці *Уручій* (*Вручій*), згадваецца пад 977 г.) як адзін з цэнтраў драўлян, куды ўваходзілі таксама сучасныя гарады ўкраінскага Палесся Жытомір (заснаваны ў 884 г.), а таксама Корасцень (старажытны Іскоростень), дзе жыў вялікі князь і старэйшыны ўсіх драўлян, недалёка быў і Малін – разідэнцыя драўлянскага князя Мала. Мяжа паміж землямі рассялення гэтых плямёнаў, як лічаць даследчыкі, ніколі не была выразнай, таму можна меркаваць, што ў культуры, мове, фальклору жыхароў сучасных Лельчыцкага, Ельскага, Жыткавіцкага і іншых суседніх украінскіх раёнаў захавалася многа асаблівасцей ад гэтых старажытных плямёнаў, пра што ў сваіх працах сцвярджалі Я. Карскі, М. Доўнар-Запольскі, В. Сядоў, А. Грушэўскі, М. Талстой, Ю. Лабынцаў, П. Шпілеўскі, П. Чубінскі. Ёсць меркаванне (М. Ніканчук, М. Талстой, Т. Назарава, В. Сядоў) і пераканальны аргумент адносна гіпотэзы ўзнікнення беларускай і ўкраінскай моў, магчыма, спачатку дыялектаў, якія, на думку названых даследчыкаў Палесся, размежавалі дзве роднасныя ўсходнеславянскія мовы: “Храналізацыя данай дыялектнай

мяжы (умоўнай мяжы паміж драўлянамі і дрыгавічамі – *В.Ш.*), якая дэманстравала канфрантацыю “драўлянскага” і “дрыгавіцкага” дыялектаў, увязваецца з часам (перыядам) пераходу драўлян праз Прыпяць, што пацвярджаецца іншымі аргументамі з наступнай асіміляцыяй балтамоўнага субстрату” [3, с. 169], на шматлікіх фактах якога ў наступныя стагоддзі пачалося фарміраванне беларускай народнасці і беларускай нацыі. Без вызначальных прац акадэміка М. І. Талстога і яго паслядоўнікаў такія грунтоўныя абагульненні наўрад ці маглі б з’явіцца.

Вывады

Такім чынам, роля акадэміка М. І. Талстога і яго паслядоўнікаў, вучняў надзвычай вызначальная ў вывучэнні Палесся як унікальнага старажытнага рэгіёна, які акумуляваў у сабе рысы не толькі ўсходніх славян. Гэты рэгіён разглядаўся на падставе лінгвістычных фактаў як вызначальны ў этнагенезе славян, як “узорная зона архаічных дыялектаў і як тэрыторыя, на якой адбывалася старажытная міграцыя славян”, як частка былой славянскай прарадзімы. Пачатак М. І. Талстым дастойна прадаўжаюць яго паслядоўнікі.

Літаратура

1. Толстой, Н. И. Полесье и его значение для славянской ареалогии / Н. И. Толстой // Полесье и этногенез славян. – М. : Наука, 1983. – 566 с.
2. Рогалеў, А. Ф. Сцежкі ў даўніну: Геаграфічныя назвы Беларускага Палесся / А. Ф. Рогалеў. – Мінск : Польша, 1992. – 159 с.
3. Полесский этнолингвистический сборник: материалы и исследования / под ред. Н. И. Толстого. – М. : “Наука”, 1983. – 286 с.

References

1. Tolstoj N. I. (1983). Polessje i ego znachenie dlja slavjanskoj arealogii [Polessje region and its meaning for Slavic arealogy]. Moscow: Nauka. (In Russ).
2. Rogaleu A. F. (1992). Scezhki u dauninu: Geografichnyja nazvy Belaruskaga Palessja [Paths to ancient times: Geographical names of Belarusian Polessje]. – Minsk: Polymja. (In Bel).
3. Tolstoj N. I. (Ed.) (1983). Polesskij etnolingvisticheskiy sbornik: materialy i issledovaniya [Polessje ethnolinguistic book: materials and research]. – Moscow: Nauka. (In Russ).